

Gabriel Marcel: *Isten embere*

DONAUER EMESE

1989-ben született Kecskeméten. Egyetemi tanulmányait az SZTE BTK-n végezte filozófia szakon, etika szakosodással. Jelenleg az SZTE BTK Filozófia Tanszékének doktorandusza.

Az egyik legfőbb emberi törekvés a boldogság elérése. Az, hogy kinek mit jelent a boldogság, ugyanakkor elég összetett kérdés; ráadásul részleteiben személyenként eltérő. Megkockáztatható a kijelentés: sokszor nem is ismerjük fel boldogságunkat — ahogy boldogtalanságunkat sem —, csak akkor, ha az valami rendkívüli dologban kulminálódik. Megszokott jelenség másfelől az is, hogy hajlamosak vagyunk a boldogságot és annak ellenkezőjét egyfajta út végének tekinteni, végpontnak, ahelyett, hogy inkább úton lévőként értelmeznénk. Ez utóbbi magában foglalja a változás lehetőségét, a folyamatszerűséget is, ami pedig folytonos odafigyelést igényel, és egyúttal a boldogság elérésén való munkálkodást. A következőkben ezt próbálom illusztrálni Gabriel Marcel az *Isten embere* (*Un homme de Dieu*) című drámájának elemzésével. Előjáróban azonban érdemes a boldogságnak egy talán sokak által elfogadható meghatározását is megemlíteni: boldogok akkor lehetünk, ha a lelkünkben összhang van. S ez érvényes mind a magánéletre, mind arra a hivatásra, amelyet választunk magunknak.

Am honnan lehetünk bizonyosak abban, hogy lelkünkben összhang van? Ebben lelkiismeretünk van segítségünkre, ami akkor van, mondhatni, nyugalmi állapotban, amikor önmagunkkal békében élve, meg hasonlításra nem kényszerítve ítéljük meg cselekedeteinket, döntéseinket, gondolatainkat.¹ A megítélés mozzanata egyfajta önreflexió, vagyis a lelkiismeretünk szorosan kapcsolódik önmagunk meg- és kiismeréséhez, mégpedig a „Miért tettem? Hogyan éltem meg?... Végző soron ki vagyok én?” — kérdések feltevése és megválaszolása révén. A francia filozófus és drámaíró, Gabriel Marcel szerint önmagunk igaz megismeréséhez elengedhetetlenül fontos egy másik személy, aki segít nekünk ebben, aki által felfedezhetünk vagy kialakíthatunk önmagunkban olyan tulajdonságokat, amelyeket nélküle nem ismernénk, vagy csak nehezen ismerhetnénk fel önmagunkban.

Gabriel Marcel az *Isten embere* című drámájában nem kevesebbre vállalkozott, mint eme szövevényes, mélyen emberi jelenség bemutatására, mégpedig két önmagában is nagyon összetett, jelentős kérdés artikulálása mentén. Vizsgálódásának egyik szála az igaz, élő, a lelket újra és újra átjáró hit fontosságának, meglétének, hiányának vagy elvesztésének firtatása, különösképp egy olyan ember esetében, aki hivatását tekintve lelkipásztor. A másik problémakör, hogy miben is van, és hogyan jön létre a család összetartó ereje, hiszen ez sok minden elviselésére gyógyír, már ha igaz alapon

¹Amikor a lelkiismeretünk nem békés, akkor vagy háborog, vagy szunnyad. A háborgás elmérgesedve megbetegítheti a lelkünket, míg a túlzott szunnyadás lelkiismeretünk elnyomásához, végül elsorvadásához vezethet.

nyugszik. A két kérdéskör a drámában egyre szorosabban fonódik össze, olyannyira, hogy a hit kérdése a családi-emberi kapcsolatok vizsgálata során kerül igazán előtérbe.

A dráma kezdőképe egy szinte mintaszerű családi életet mutat. A családfő, Claude Lemoyne sokadik generációs lelkipásztor; odaadással, idejét és erejét nem sajnálva viszonyul híveihez. Hivatásában felesége, Edmée támogatja. A kezdőkép szerint ő nem csupán hitvesi kötelezettségének tesz eleget ezzel, hanem ő maga is fontosnak tartja, hogy a rászoruló embereknek segítséget nyújtson. Megtudjuk azt is, hogy a lányukat, Osmonde-ot szintén e keresztényi lelkületben nevelik.

E képben azonban mégis van valami nyugtalanító, s ez már első olvasásra feltűnik. A nyugtalanság érzete az olvasóban a hiányérzethez kapcsolódik; s legfőképpen azért, mert valahogy még sincs olyan érzésünk, hogy a család, amelyről hallunk, szerető család lenne.

Miért nincs? Egyrészt azért, mert a házaspárnak nincs egyetlen szerető, gondoskodó, elismerő szava sem egymáshoz, sem gyermekükhöz. Sőt Edmée a lányával kifejezetten ridegen és lekezelően bánik. A neves Marcel-kutató, Marie-Madeleine Davy a francia író drámái kapcsán *Gabriel Marcel. Ein wandernder Philosoph* című művében arra mutat rá, hogy Marcel műveinek gazdagabb, többértéű értelmezéséhez rendkívül fontos figyelni a ki nem mondott szavakra, a célzásokra, a mozgó, vándorló hangsúlyokra, az árulkodó gesztusokra, továbbá a drámaíró instrukcióira, amelyek mind-mind a szereplők érzelmeit tükrözik és sejtetik, valamint ezzel összefüggésben arra is, hogy az értelmezésnél saját érzelmeinknek, beleérzésünknek, behelyezkedésünknek is szabad teret engedjünk. E viszonyulás pedig nagymértékben magában foglalja a befogadó egyedi, személyes értelmezését — filozófiai síkon Marcel ezt nevezi egyébként *közvetlen gondolkodás*nak. Az olvasói értelmezői feladat nem szűnik meg a dráma végén sem. A mű befejezése sem ad konkrét megoldást a konfliktusra. Nyitva hagyja az ajtókat, ahogy arra Davy is felhívja a figyelmet. Marcel szerint ez azért fontos, mert így a befogadóban nem alakul ki a lekerekítettség és megnyugvás érzete, minek következtében a néző vagy olvasó a darabban megjelenő problémával tovább foglalkozik: a válaszokat a feszítő kérdésekre neki magának kell megadnia, ahogy a mindennapokban is. Az alábbiakban részben én is a bennem maradt nyugtalanságot is próbálom enyhíteni.

Térjünk vissza a dráma világába! Azt gondolhatjuk tehát, hogy az idill, még ha alig láthatóak is a repedések, mégsem valós. S e sejtésünk gyorsan beigazolódik. A kiinduló probléma az, hogy Osmonde szerelmes a felettük lakó nő, kétgyermekes férfibá. A szülők szeszélyként értelmezik Osmonde érzéseit, lázadásnak a szülői értékek ellen. Osmonde lelke háborog: szeretne szeretve lenni, szeretni, önmagát megismerni, kötetlen szabadságban élni. A terjedelmi korlátok miatt e probléma részletes bemutatására, Osmonde és szülei viszonyának ábrázolására most nincs mód részletesebben

is kitérni. Jelen elemzés középpontjában az apa és az anya kapcsolata, a bizalmi kapcsolat felmorzsolódása és lehetetlenné válása, valamint a lelkész apa hite és hitvesztése áll.

Az imént utaltam arra, hogy az Osmonde körüli bonyodalomból bontakozik ki a számunkra legérdekesebb konfliktus, amelyről eleinte csak annyit tudunk meg, arra következtethetünk, mégpedig Edmée és anyósa beszélgetéséből, pontosabban egymás mellett elbeszéléséből, hogy Edmée valaha elkövetett valamit, amit a férje megbocsátott neki, az anyósa azonban nem, még ha ez így nyíltan nincs is kimondva. A másik, ami kiderül ebből a beszélgetésből, hogy maga Edmée úgy érzi, férje megbocsátásából hiányzott az őszinteség. Ha a megbocsátás alapja az őszinteség lett volna, akkor le tudta volna zárni magában az említett konfliktust. Nem merülne fel benne újra és újra a gondolat, hogy anyósa talán az ő régi bűnére célozgat akkor is, amikor valójában Osmonde érzéseiről beszél, s az ő tettét helyteleníti. A harmadik fontos momentum a beszélgetésükben — és ez egyben az Edmée és a férje közti konfliktus mozgatórugója is —, hogy Claude korábban megígérte feleségének: köztük marad vétkének titka. Kiderül azonban, hogy ígéretét megszegte, hiszen anyjának mégis beszélt erről (néhány jelenettel később pedig megtudjuk, hogy testvérének is). Edmée addigi bizalma férje iránt az adott szó megszegése miatt alapvetően megrendül. S megbillen az addigi mérleg is: a vétkesből sértett lesz, a sértett megbocsátóból pedig vétkes.

Azt láthatjuk már a dráma legelején, mégpedig anélkül, hogy tudnánk, mi volt Edmée bűne, hogy a házaspár problémáinak fő forrása a bizalom sérülése és az ebből következő bizalomhiány. Az egykori bizalom — már ha volt egyáltalán ilyen — árulás, szöszezés áldozatává vált. Kérdés persze részben az is, hogy igyekeztek-e orvosolni a problémát, tettek-e valamit azért, hogy a bizalmi kapcsolat helyreálljon. Claude akar-e újra bízni a feleségében? S azon volt-e Edmée, hogy a férje újra megbízzon benne? Ha már csupán egyiküknél hibádzik valami ilyen vonatkozásban, akkor a későbbi kapcsolatukat sem jellemezheti a kölcsönös elfogadás, támogatás, őszinteség. S a bizalom újraépítéséhez szükséges az önvizsgálat is. Az önreflexióhoz pedig kiváltképp segítség az ember számára a lelkiismeret, ahogy fentebb említettem is; és a lelkiismeret sok mindent felszínre hoz, legalábbis abban az esetben, ha hagyjuk megszólalni, hagyjuk háborogni.

Mielőtt elmélyednénk e kérdések vizsgálatában, érdemes visszatérni arra, mi is rendítette meg Claude és Edmée házasságát: Edmée házasságuk első évében megcsalta Claude-ot, más férfibá szeretett bele, és e viszonyból született Osmonde, aki viszont a történetekről mit sem tud.

Claude először édesanyjával beszélgetve eleveníti fel a történeteket, miután a felesége újra felhánytorgatja neki, hogy elárulta a titkot, mely alapvetően kettejük bizalmi kapcsolatának része volt. A férj

²Gabriel Marcel:
Un homme de Dieu.
Quatre actes. Grasset,
Paris, 1925, 26.

ennek kapcsán arról beszél, hogy ő a szituációt és a rákövetkező megbocsátást akkoriban tulajdonképpen egyfajta hitbéli próbatételként élte meg. Ezt mondja: „Ha mindarra gondolok, amit annak idején ez a megbocsátás adott nekem... arra a belső békére... az erő érzésére, ami hirtelen bennem volt...”² Bármilyen különös, Claude egyszer sem említi, hogy váratlanul érte volna őt akkoriban a megcsalás, hogy emiatt megbántott, mérges vagy sértett lett volna. Inkább azt hangsúlyozza utólag is, hogy egyfajta felszabadulásként élte meg felesége félrelépését, mert halványuló hite, mely korábban — saját gyengeségét tapasztalva — már jócskán veszített erejéből, ennek nyomán megerősödött, lelki nyugalomát visszanyerte.

Az olvasóban felmerülhet a kérdés — és e kérdést majd Claude is felteszi később magának —, mi a hit lényege, és mire szolgál. A megbocsátáshoz, a könyörületesség megnyilvánulásához valódi segítséget ad-e, avagy hite — ebben a szituációban — valójában csupán a menekülésre adott lehetőséget, mégpedig abban az értelemben, hogy nem kellett egzisztenciálisan választania, lelkészként elég volt a kötelező erejű példát követni, s elég volt az, hogy kötelességből megbocsát. Nem feledkezhetünk el persze mindeközben — jelen szituáció vonatkozásában sem — arról, hogy hajlamosak vagyunk a dolgok és lehetőségek értékét csak akkor észrevenni, amikor már elvesztettük és elmulasztottuk azokat, vagy közel kerülünk elvesztésükhöz. Úgy tűnik, a férj esetében ez is fontos szerepet játszhat hitének megerősödésében. Ám így is elgondolkodtató, mennyire görcsösen ragaszkodik ahhoz, hogy a házasságukat megrendítő konfliktushoz, felesége hibájához és töredelmes vallomásához is kizárólag csak lelkési hivatásának megfelelően, ahhoz mérten, a történeteket egyfajta próbatételként értelmezve viszonyuljon, mondván: „Mindannyian mások keresztjét is hordozzuk.”³ Valamint elgondolkodtató az is, hogy a szenvedélyes, a szerelmes emberekre jellemző emberi érzelmeket húsz évvel korábban képes volt már a reakálás legelső pillanataiban teljesen kikapcsolni.

³l. m. 27.

Már e ponton láthatjuk, hogy Claude életében a hit szerepe, jelentősége épp az emberi kapcsolatok megingása mentén, mintegy a történések által megvilágítva és táplálva kerül előtérbe. Tehát ha hitének igaz mivoltát firtatjuk, érdemes emberi kapcsolatait is megvizsgálni, ebből fog önismeretének valós vagy téves léte megvilágítódni.

S ez azért is fontos meglátásom szerint, mert Claude megbocsátása kapcsán két további kérdés is felmerül. Az egyik az, hogy az ő hite a kötelességre épül-e, vagy eredendően a lelkéből fakad. A másik pedig, s ez Edmée-t is nagyon foglalkoztatja, hogy Claude az iránta érzett szerelemből bocsátott-e meg neki, vagy tulajdonképpen jól jött neki az, ami történt, hisz ily módon gyakorolhatta a megbocsátás aktusát, elfedhette saját gyengeségét, s megerősíthette saját, akkor már fogyatkozó hitét. Azaz lehet, hogy Edmée végső soron jót tett vele, vagy legalábbis nem ártott neki olyan mértékben, ahogy azt egyébként feltételezni lehetne. Ez utóbbi kérdés mögött ott hú-

zódik az a további kérdés is, hogy Claude hite, ha már előtte is ingatag talajon állt, mikor és miért rendült meg. S az adott élethelyzetre való reflektálása tényleg mindössze annyi volt-e csak, hogy bemenekült a már ismert vallás, hit biztonságába, ahelyett, hogy szembenézett volna az ismeretlennel, s aztán, a konfliktust valóban átélve erősödött volna meg hitében, vagy ennél több?

E kétségek tisztázódnak a drámában, mégpedig egy újabb szereplő megjelenésével és egy új konfliktushelyzet kialakulásával: színre lép ugyanis a volt szerető, Michael Sandier. Látni szeretné lányát, megismerni, mielőtt meghalna. Hangsúlyozni kell, hogy a halálos beteg kívánsága csupán annyi, szeretne egy kis időt közösen eltölteni lányával, és nem az, hogy tudassa Osmonde-dal, ő a vér szerinti apja. Az új konfliktus nyomán azonban széthullik a család. A korábbi helyzetet újra átélve bebizonyosodik, hogy látszattvilágban élnek, a bizalom hiányára épülő kapcsolatban minden csak a látszat megtartására épül, szabályokat követnek belső meggyőződés nélkül, kapcsolatot mímelnek valódi kapcsolat nélkül.

Nézzük meg ezután az egykori szerető felbukkanása okozta konfliktus számunkra fontos momentumait! A dráma első felében a házaspár kísérletet tesz arra, hogy húsz évvel a történetek után megbeszéljék, ki hogyan élte meg az eseményeket, valamint azt, hogy egy megrendült bizalmi kapcsolatban kellett később együtt élniük. A megbeszélés Claude és Edmée között végül is zsákutcába fut. Edmée már előre hárit, mivel élettapasztalata arra tanította, el kell zárkóznia a nyílt, őszinte vallomások elől. Claude viszont most már folyamatosan próbálkozik. Először anyjával beszélgetve eleveníti fel az egykor történeteket, majd testvére jelenlétében vizsgálja önmagát, s azt, hogyan is hat rá a hír, hogy felesége egykori szeretője haldoklik, és utolsó kívánsága, hogy láthassa lányát. Végül úgy véli, e próbatétel az utolsó és mindent lezáró kihívás (az első az Edmée-nek való megbocsátás volt, a második Osmonde saját lányaként való szeretése, nevelése). Megengedi hát, hogy Sandier láthassa lányát, de csak abban az esetben, ha ebbe Edmée is beleegyezik.

Érdemes ismételten rámutatni arra is, hogy Claude erőteljesen a hite, hivatása felől közelíti meg az egész kérdéskört, újra valamilyen próbatételnek tekinti. Feltűnően higgadt, kimért, mintha az egész probléma, a megcsalás ténye, s az, hogy esetleg felesége korábbi érzelmei újra fellángolhatnak a volt szerető iránt, nem háborgatnák a lelkét, és a legcsekélyebb mértékben sem váltanának ki belőle valós érzelmeket, félelmeket, kétségeket. Claude nem is ebben látja az utolsó próba tétjét, hanem sokkal inkább abban, hogy vajon visszanyerheti-e legalább utólag Edmée bizalmát, amelyet titkuk elárulásával elveszített. Megmutatkozik e törekvése abban is, hogy a döntést nem egyedül akarja meghozni, nem Edmée tudta nélkül, hanem vele együtt. Claude úgy véli: „Az egész kapcsolatunk ezen a játszmán múlik.”⁴

⁴ m. 39.

⁵l. m. 40–41.

⁶Gabriel Marcel:
Du refus à l'invocation.
Gallimard, Paris, 1940, 99.

⁷Gabriel Marcel:
Un homme de Dieu,
i. m. 49–50.

⁸l. m. 50.

A gond viszont továbbra is az, hogy Claude nem veszi észre felesége viselkedésében azt a nagyon fontos tényezőt, amit testvére viszont érzékel. Ezt mondja Edmée-ről: „Ez a példamutató élet, ez a szigor, ez az óramű pontosság... az egész nyugtalanít engem... Nem találok jónak... Ez inkább az alvás egy módja. Olykor olyan érzésem van, hogy a feleséged átalussza az életét.”⁵ A képletes alvó üzemmód, mechanikus működés gépszerűvé és egyúttal már-már lelketlenné is teszi Edmée-t, mintha nem lennének érzelmei, mintha elzárná azokat, mintha valójában nem tudna már sem embert, sem Istent (abszolút Te) szeretni. Ez pedig azért probléma Marcel szerint, mert, ahogy ő írja: „A másik mint másik csak annyiban létezik számomra, amennyiben nyitott vagyok felé — de csak annyiban nyíltam meg a másik felé, amennyiben felhagytam azzal, hogy magammal egyfajta zárt kört alkossak.”⁶

Claude és Edmée beszélgetéséből csak Claude lelki vívódásait ismerhetjük meg, az övét azonban alaposan. Most már — a történetekre visszatekintve — elmondja nyíltan is, mennyire zavarta egykoron, hogy nem érezte igazán a köztük levő összetartozást, azt, hogy lenne közöttük erős érzelmi kötelék. S ezt tetézte aztán a hivatásában és a hivatása gyakorlásához szükséges képességeiben való kételkedés. Összességében ez eredményezte az önmagába vetett bizalom, hit megkérdőjelezését is, és ezzel együtt a kétségbeesést: „Ha az ember többé nem hisz magában, akkor olyan, mintha elveszítené a talajt a lába alól... Nem marad semmi, egyáltalán semmi sem. Természetesen nem mindig éreztem így. Inkább rohamok voltak, az elbátortalanodás rohamai, melyek csak egyre és egyre gyakrabban jöttek. Ürességet, gyengeséget éreztem, és egyedül voltam, teljesen egyedül a gyengeségeimmel... Megérted ezt?”⁷

Edmée válasza („Nagyjából.”) azt tükrözi, hogy nem csupán akkor régen volt Claude mélységesen egyedül a bizonytalanságával, hanem továbbra is meg fog maradni abban. Ám — mit sem törődve a zárkózott fogadtatással — a férj folytatja önmaga felfedését felesége előtt. Szerinte ez az időszak, a megcsalással való első szembesülés időszaka szinte felhívás volt akkoriban arra, hogy szembesüljön a saját gyengeségeivel is: „Először az életemben szembenéztem magammal. És fel kellett ismernem, ki vagyok... S talán megmentettem magam végtelen gyengeségem felfedésével.”⁸ Claude arról beszél, hogy akkor tulajdonképpen összeomlott, és más gyengeségét látva erősödött meg a hite önmagában; az érzés, hogy ő mégis különb a másiknál, ez segített önmaga és hite újraépítésében. Mindez azonban nem járt együtt azzal, hogy saját gyengesége feltárásával enyhítette volna a vétkező feleség kínjait. S ekkor még csak halvány sejtelemként dereng fel annak lehetősége, hogy újraépülő, megerősödő hite is ingatag alapokon, egyfajta önbecsapáson nyugszik. Edmée már nem segít neki ennek felismerésében. S Claude lelke látszólag békés immár; de lehet, hogy csak arról van szó, hogy nem

jut szóhoz. Claude nem tudatosan, de folyamatosan elnyomja belső háborgását.

Majd eljön az a pillanat, amikor Claude közvetíti Edmée-nek Sandier kérését. S ez az elindítója a házaspár között kibontakozó őszintébb beszélgetésnek. Edmée határozottan nemet mond a volt szerető kérésére, a férje viszont igent. Edmée ezt embertelenségként éli meg. Tőle szokatlan hevességgel mutat rá arra a problémára, ami minden bizonnyal sokáig, húsz évvel korábban is gyötörte. Ezt mondja: ha Claude igazán szeretné őt hűsvér férjként, akkor valószínűleg felháborodna e kérésen, féltékeny lenne, és nem a magasztos lelki nagyságot prédikálná még most is. Láthatjuk, Edmée-ben még valami tudatosult a korábbi vétek és az azt követő fejlemények kapcsán. A férje talán csak kötelességet teljesített a házassággal is; és nem vele volt házastársi kapcsolatban, csak a kötelesség tárgyával. Ezért tudott annyira hűvös maradni. Ezért nem tört ki belőle egyetlen pillanatra sem a megbántott szerelmes ember. S ezért nem volt képes annak megértésére, hogy mit jelent két ember kapcsolatában a bizalom és annak eljátszása. Claude viszont a felesége döntését tekinti megfutamodásnak: „Kerüljük a találkozást, így csak azt bizonyítjuk..., hogy a múlt még él. Hogy nem tettük túl rajta magunkat. A gyávaság... nem tesz méltóvá.”⁹

⁹l. m. 73.

Claude e szavakkal nagy igazságot fogalmaz meg, bár ő maga sincs teljes mértékben tisztában azzal, mennyire. S nincs tisztában azzal sem, milyen hatása lesz majd mindennek Edmée-re, és végső soron közös életükre meg saját életére. Rövid huzavona követi e mondatokat. Aztán Sandier végül is meglátogathatja őket. Egy ízben sor kerül arra is, hogy kettesben marad Edmée-vel. Lehetőség nyílik arra, hogy utólag ők is megbeszéljék a húsz évvel korábban történeteket, s hogy Edmée legalább e kapcsolat keretében újra utat nyisson az őszinteségnek. Ezt ugyanis húsz éve halogatja. Mintegy elzárja magát előle a mintaszerű élet élésével. Ennek viszont másfelől az lett az eredménye, hogy sem a lányával, sem a férjével nem alakult ki valódi kapcsolata: egymással élnek, de nem együtt, nem egymást szeretve, hanem egymás mellett, egymást nem ismerve, magukra maradva.

Edmée önmagába zárkózása a volt szeretővel való tisztázó beszélgetés során megtörik. S ez aztán kivetül később a férjével való kapcsolatra, kommunikációra is. Immár újra őszintén beszél a férjével. Bevallja neki, hogy nem szerelemből maradt vele, hanem azért, mert a biztosat választotta. S valószínűleg igaza van Sandiernek abban is, hogy úgy tekintett Claude-ra, mint a kényelem zálogára. Elmondja ugyanakkor azt is, úgy érzi, férje sem az iránta való önzetlen, határtalan szeretetből, nem szerelemből bocsátott meg neki. Ehelyett inkább Istenben szerette őt. Így aztán gyakorolhatta keresztény erényeit, amelyek a megbocsátásra szólítottak fel. Másrészt szerepet játszhatott a döntésében a botrány kirobbanásának lehetősége is, ezt pedig el akarta kerülni (erre célozhatott a pár sorral

¹⁰Vö. Gabriel Marcel:
Le mystère de l'être I.
Réflexion et mystère.
Aubier, Éditions
Montaigne, Paris,
1951, 152–153.

fentebb említett „lelki nagyság prédikálásával”). E ponton jutnak el mindketten odáig, hogy kezdik látni, milyen hamis a kapcsolatuk: hamis választásokon, hamis megbocsátáson, hamis motivációkon, hamis szereteten alapul. Egymást saját céljaikra felhasználva „szere-
tik”. Egymás és önmaguk előtt is elmenekülnek, és ebben gyökerezik boldogtalan életük keserősége. Ha mindezt Marcel tisztán filozó-
fiai gondolkodásának síkján kellene összefoglalni, akkor azt mond-
hatnánk, Claude és Edmée találkozása értéktelen találkozás; egy-
más tárgyasítják, mindegyikőjük a funkciói alapján értékeli a
másikat; azaz vagy elvannak egymás mellett, vagy bizonyos élet-
helyzetekben elnyomják egymást.¹⁰

Edmée vallomása után Claude is elkezdni átgondolni korábbi élet-
döntéseit. Felfüggeszti azt a meggyőződését, hogy megfelel a lel-
készpályához szükséges elvárásoknak, hogy Isten embereként jár-
hat az emberek között. Testvére véleményét is kikéri, aki szerint
viszont Claude jelleme teljesen megfelel az általa gyakorolt hiva-
tásnak, a lelkeszshivatásnak. Ezt a megállapítást azonban keserűen
fogadja Claude, s kezdi nyíltan megkérdőjelezni immár azt is, hogy
valós alapokon áll-e a hite: „Évek óta van egy bizonyos elképzelése
az embernek az életéről, hite, s ebből meríti az erőt; és egyszer csak
arra lesz figyelmes, hogy talán gyalázatosan félrevezetődött.”¹¹ Az
idézetből is kitűnik, Claude önmagáról, saját életéről kialakított
képe összetörik, de a kép hiteltelenné válása nemcsak a jelenlegi
életét érinti, hanem az elmúlt húsz évét is, hiszen az akkori nagy
változást, a megbocsátás szükségességét a hitből eredő kötelesség-
érzettel magyarázta. Mélységeiben inog meg látszólagos lelki bé-
kéje. Lelke újra háborog. S vajon az ismételt döntési szituációban
képes lesz az önáltatás helyett valódi békére találni?

Első lépése az, hogy szembenéz korábbi tévedésének lehetősé-
gével: „Azt hittem, a megbocsátásom a könnyörületesség tette volt,
hogy keresztényként cselekedtem. Azonban lehetséges, hogy csak
a botránytól rettegtem vagy a magányossá válástól (...)?”¹² E két-
ségbeesett mondatból kitűnik, Claude nem tudatosan csapta be ma-
gát. Egészen addig tényleg úgy vélte, hogy ismeri saját indíttatásait,
holott félreismerte azokat; ösztönösen menekült a problémával való
szembenézés előtt. Claude ráébred, nem elegendő a racionálisan ma-
gáénak vallott hit és az abból származó kötelességszerű megbocsá-
tás. S ráébred arra is, hogy az ő lelkében az összhang a benső és a
külső világ között csak teoretikusan volt meg, és hogy a hit az ő ese-
tében jórészt azért tűnt korábban megkérdőjelezhetetlennek, mert
hívei közül sokan úgy tekintettek rá akkor, és tekintenek rá ma is,
mintha ő lenne az ő élő lelkiismeretük, s épp ezért érezte úgy, hogy
mintát kell nekik mutatnia az erkölcs és hit terén.

Claude azt kéri feleségétől, hogy együtt oldják meg a problémát,
és oldják fel az oly régóta bennük munkáló feszültséget, egymást tá-
mogatva próbáljanak meg változtatni önmagukon. Ám Edmée ki-
hátrál ebből, az elmúlt húsz év tapasztalatai alapján úgy ítéli meg,

¹¹Gabriel Marcel:
Un homme de Dieu,
i. m. 114.

¹²I. m. 119.

- már felesleges bármit is tenni, s a probléma majd megoldódik valahogy magától is. A férje azonban most már látja azt is, amit korábban nem látott. Így érvel: „Rávettél, hogy felnyissam a szememet, és most ismét elfednéd őket a kezeimmel. Tulajdonképpen mit kívánsz tőlem?”¹³ Edmée úgy érzi, kettejük között immár megszüntethetetlen a távolság, a bizalmatlanság távolsága. Felfedte érzéseit, mivel tovább már nem akart hazug módon élni, de nem érzi azt, hogy ez elég lenne a változtatáshoz, a bizalom újraépítéséhez. Önnön keserűségét enyhíti, hogy férjét végre ráébresztheti, az ő hite nem is annyira makulátlan, s épp ezért tulajdonképpen nem azzal teszi majd tökéletlenné, hogy nem teljesíti Sandier kívánságát. Egyébként is a jóság, ha azt csak hivatásszerűen gyakorolják, alapjaiban megkérdőjelezhetővé válik. Ez az igazság sejlik ki következő félmondatából is: „Ámde, ha a jóság csak hivatásszerű erény...”¹⁴
- Edmée éles felvetését a férj nem vádaskodásként éli meg, hanem ennek hatására — harmadik lépésként — az anyjával való beszélgetés közben beismeri magának: hivatása nem a lelke mélyén gyökerező élet kiteljesedését szolgálja, hanem sokkal inkább rákényszerített foglalkozás, melyet szüleinek való megfelelésből választott. Claude nem hitt, hanem hinni akart. Ám a hit nem alapulhat akaráson. A hit olyasvalami, ami vagy átjárja a lelket, belülről fakad, és foglalkozni kell vele, vagy úgy jön kívülről, hogy valóban megszólítja az embert, és aztán így lesz részévé. Az igaz hit nem lehet vélekedés, amihez tartani akarja magát az ember, és nem lehet célként sem kitűzni, amihez mindenáron ragaszkodunk. Claude ráébred: „Ez a jámbor ostobaság az, ami belőlem azt a megghiúsult valakit csinálta, ami vagyok.”¹⁵ A megghiúsult valaki érzete abból fakad, hogy többé már nem tudja és nem is próbálja elleplezni önmaga elől a kételyeit annak kapcsán, hogy különböző életfeladatai (lelkész, szófogadó gyermek, jámbor férj) összeegyeztethetők-e. Anyja elutasítóan fogadja e felismerését. Szerinte a fia boldog, jól alakul az élete, s ha most válságban van is, az csak valami fizikai betegség miatt lehet. Nem akarja átérezni fia lelki válságát, elfogadni, hogy ő másképp gondolkodik az életről, hitről. Még akkor sem hajlandó erre, amikor Claude határozottan tagadja, hogy beteg lenne. Anyja továbbra is ragaszkodik a betegség lehetőségéhez (mint kibúvóhoz). Claude viszont cinizmussal reagál: „Nyugodj meg! Csak a lelkiismeretem beteg.”¹⁶
- Összességében elmondható, Claude boldogtalanságának legfőbb oka, hogy bár voltak önteremtő, önmegismerő törekvései, azok túl korán elvetéltek vagy vakvágányra futottak, az önbecsapás újabb formáihoz vezettek. Ebben nagy szerepe volt a környezet, részben a hívők, részben anyja, felesége elvárásainak. Nekik akart megfelelni belső meggyőződés nélkül. Ezért jelenti ki Claude elkeseredetten: „A ti művetek vagyok.”¹⁷
- Claude ugyanakkor úgy dönt, ebbe ő nem fog belenyugodni. Vágya egyszerűnek tűnik: „Végre úgy akarom élni az életem, aho-

¹⁸l. m. 154.

gyan akármelyik ember, és még csak nem is úgy érteni, hanem szeretni is, miként egy ember... utálni, ahogy egy ember.”¹⁸

Ezt részben sikerül is teljesíteni. A dráma utolsó jelenetében már nem a hivatásában elvárt kimerítéssel viszonyul feleségéhez és lányához sem; több benne az érzés, bár olykor a bántó őszinteség is. Közli feleségével, ha lányuk elköltözik tőlük, akkor nekik a továbbiakban felesleges együtt élniük. S lelkeszi hivatását is abbahagyja, mert érzelmileg nem érzi magát erre eléggé felkészültnek, bensőleg azonosulni képesnek — márpedig e hivatás gyakorlásához az említett momentum elengedhetetlenül szükséges, legfeljebb csak ideig-óráig mellőzhető (már ha e hivatás képviselője nem akar eljutni az önmagával való teljes meghasonlásig). Többé nem vár a lehetséges változásra, hanem maga is tesz a változásért. Marcel úgy véli, az önmagába zárkózó ember olyan sérülést hordoz magában, amely gyógyítható — a gyógyítás elmulasztása viszont gennyesedéshez vezet.¹⁹ Claude nem akarja, hogy teljesen elhaljon az élete. Lelke megtisztulására törekszik, ám az, hogy ez sikerül-e neki, kiismeri-e végül önmagát, talál-e olyan embert, akivel igazán boldog lehet, akit szerethet, és aki viszont szereti őt, nyitott kérdés marad.

Nem a cselekmények, történetek adják Marcel drámáinak különös értékét, sokkal inkább az, hogy a francia drámaíró a hétköznapi szituációkat, konfliktushelyzeteket olyan étellel teli módon képes ábrázolni, hogy azok szinte megelevenednek.

Magam is részben erre akartam rámutatni Claude lelki és hitbéli vívódásainak elemzése során. Claude Lemoyne életét korábban az önbecsapás és az örömtelen egyhangúság jellemezte. A dráma zárójelenete viszont már a változás irányába mutat, mégpedig azon változásába, amelyben benne van a boldogság, a valódi harmónia elérésének lehetősége is.

¹⁹Vö. Gabriel Marcel: *Auf der Suche nach Wahrheit und Gerechtigkeit*. Josef Knecht, Frankfurt am Main, 1964, 129.